

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ประชาชนคนไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเรื่อยมา ในอดีตเมื่อมีการย้ายถิ่นฐานไปตั้งรกราก ณ ที่ใดก็มักจะนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นที่ยึดเหนี่ยวของจิตใจ มีการมอบที่ดินสร้างวัดเพื่อให้พระสงฆ์ได้ใช้เป็นที่พำนักซึ่งเรียกว่าที่วัด และนอกจากการมอบที่ดินเพื่อสร้างวัดแล้ว ยังมีการมอบที่ดินให้แก่วัดเพื่อใช้ที่ดินดังกล่าวเป็นพื้นที่เพาะปลูกนำผลผลิตที่ได้มาเลี้ยงดูพระซึ่งเรียกว่าที่ธรณีสงฆ์ โดยมีข้าพระ โยมสงฆ์และเลกวัดเป็นแรงงานในการผลิต เพื่อให้พระสงฆ์ได้ใช้เวลาในการปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้มีการเลิกทาส ระบบข้าพระ โยมสงฆ์และเลกวัดจึงถูกยกเลิกไปด้วย ทำให้วัดขาดแรงงาน ต่อมาเมื่อรัฐมีความต้องการแบ่งเบาภาระของรัฐและมีนโยบายต้องการให้วัดสามารถพึ่งพาตนเอง รัฐจึงยกเลิกเงินช่วยเหลือที่มีให้แก่วัด ทำให้วัดขาดรายได้ที่จะมาเป็นค่าใช้จ่ายและอุดหนุนวัด ประกอบกับระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัว จึงเกิดความต้องการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมต่างๆ เพิ่มมากขึ้นตามมา แต่เนื่องจากพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างเพียงพอ จึงหันมาสนใจพื้นที่ธรณีสงฆ์ซึ่งวัดเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์อยู่ ประกอบกับวัดที่มีความต้องการรายได้มาปฏิสังขรณ์และทำนุบำรุงวัด จึงได้มีนำพื้นที่ธรณีสงฆ์ออกจัดประโยชน์ เพื่อรองรับความต้องการของเมืองตามการขยายตัวของประชากรและกิจกรรมที่เพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงแนวทางการใช้พื้นที่ธรณีสงฆ์ที่เหมาะสม โดยพิจารณาถึงบทบาทของสถาบันทางศาสนา ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการใช้พื้นที่ธรณีสงฆ์ที่เหมาะสมต่อไป

1.2 วัดอุประสงค์ในการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยพรรณนา (Descriptive research) ที่มุ่งศึกษาสภาพการใช้พื้นที่ธรณีสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

ก. ศึกษาสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ธรณีสงฆ์และบทบาทของวัดกับชุมชนในพื้นที่ธรณีสงฆ์ในปัจจุบัน

ข. ศึกษาความสัมพันธ์จากการใช้ประโยชน์พื้นที่ธรณีสงฆ์ที่มีต่อพื้นที่เมืองในปัจจุบัน

ค. เสนอแนะแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ธรณีสงฆ์ที่เหมาะสมกับบทบาทของวัด

1.3 ขอบเขตและพื้นที่ดำเนินการศึกษา

ขอบเขตและพื้นที่ในการศึกษาแนวทางการใช้พื้นที่ธรณีสงฆ์ของวัดในกรุงเทพมหานครนี้ได้แก่วัดในกรุงเทพมหานครที่มีพื้นที่ธรณีสงฆ์ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร

1.4 ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

1) ศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ธรณีสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร ลักษณะการใช้พื้นที่ธรณีสงฆ์ ชุมชนในพื้นที่ศึกษาและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ใน 2 ลักษณะดังนี้

- โดยการสำรวจในพื้นที่ศึกษาที่กำหนด (Field survey)

- โดยการแจกแบบสอบถาม โดยสอบถาม ครอบครัวผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ธรณีสงฆ์จำนวนทั้งสิ้น 104 ตัวอย่าง นอกจากนี้ยังสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้อง อาทิ พระสงฆ์

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

- ศึกษาจากแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์ที่มีมาแต่เดิม และที่มีต่อสังคมไทย

- รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ค. จากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิที่ได้นำมาวิเคราะห์ และคาดการณ์ถึงความเป็นไปได้ โดยนำเสนอในรูปของบทความ ตาราง แผนที่ ฯลฯ

ง. กำหนดแนวทางการใช้พื้นที่ธรณีสงฆ์ในอนาคตที่เหมาะสม รวมถึงมาตรการในทางปฏิบัติ

1.5 วิธีการเก็บข้อมูล

การศึกษานี้เป็นประเภทแบบที่ไม่ได้อาศัยการทดลอง (Nonexperimental method) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลตามสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยการสำรวจภาคสนาม (Field surveys) โดยในการศึกษานี้ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มบุคคล(ครอบครัว) และพื้นที่ธรณีสงฆ์ในกรณีศึกษา เป็นการวิจัยระดับจุลภาค (Micro level) เกี่ยวข้องกับลักษณะต่างๆ ของครอบครัวในการศึกษา ได้แก่ พฤติกรรมและทัศนคติ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitation research) เน้นการหารายละเอียดต่างๆของกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา ในการสุ่มตัวอย่างเป็นการสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีสัมภาษณ์ประชากรในพื้นที่ศึกษา ขั้นตอนการสร้างมาตรวัดทัศนคติประกอบด้วย ความรับรู้(Recognition) ความผูกพัน (Affection) แนวโน้มเชิงพฤติกรรม (Behavior)

1.6 แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ ดังนี้

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการบันทึกและรวบรวมข้อเท็จจริงต่างๆ ในพื้นที่ โดยการสำรวจภาคสนาม (Field survey) การสังเกต การสอบถาม และการสัมภาษณ์ประชากรในพื้นที่และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- กรมการศาสนา
- กรุงเทพมหานคร
- สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร
- กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย
- หอสมุดแห่งชาติ
- ห้องสมุดประจำคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ก. ทำให้ทราบถึงสภาพการใช้พื้นที่ธรณีสงฆ์ในปัจจุบัน
- ข. ทำให้ทราบถึงบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในปัจจุบัน
- ค. เป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ธรณีสงฆ์ในขั้นตอนต่อไป

1.8 ข้อจำกัดในการศึกษา

ข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับพื้นที่ธรณีสงฆ์เป็นข้อมูลที่มาจากกรมการศาสนาเพียงแหล่งเดียว ซึ่งถือว่าถูกต้อง และได้เพิ่มเติมข้อมูลเพื่อความสมบูรณ์มากขึ้นจากการสำรวจ

การศึกษานี้ จะศึกษาเพียงการใช้ที่ธรณีสงฆ์ โดยการนำที่ออกให้เช่าที่ดิน มิได้ทำการศึกษาการใช้ที่ธรณีสงฆ์เกี่ยวกับการที่ธรณีสงฆ์ที่ตกอยู่ในภาวะจำยอม สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกิน และภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์ เนื่องจากนิติกรรมดังกล่าวเป็นการเสียสิทธิของที่ธรณีสงฆ์

1.9 คำจำกัดความของศัพท์เฉพาะ

วัด หมายถึง วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา มีพระสงฆ์อาศัยอยู่ และได้แก่คณะสงฆ์ไทยโดยเฉพาะ ไม่รวมถึงคณะสงฆ์จีนิกายและคณะสงฆ์อนัมนิกาย

ศาสนสมบัติ หมายถึง ทรัพย์สินของพระศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ศาสนสมบัติกลาง และศาสนสมบัติของวัด ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบ ดูแลรักษาและจัดการโดยกรมการศาสนา

มหาเถรสมาคม หมายถึง คณะกรรมการประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชซึ่งดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแพร่ การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หรือกฎหมายอื่น

เจ้าอาวาส หมายถึง ตำแหน่งปกครองดูแลวัด มีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี และเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

ทรัพย์สินของศาสนา หมายถึง ที่ดินและอาคารซึ่งมีลักษณะเป็นตึกแถว หรืออาคารพาณิชย์ และอาคารที่ปลูกสร้างเป็นเอกเทศที่เป็นสมบัติของพระศาสนา

การจัดประโยชน์ศาสนสมบัติ หมายถึง การจัดให้ประชาชนได้มาใช้ประโยชน์ที่ดิน หรืออาคาร ที่ทรัพย์สินของพระศาสนา โดยการเช่าซึ่งเป็นไปตามกฎกระทรวงและกฎระเบียบที่กรมการศาสนากำหนด

ผู้จัดประโยชน์ หมายถึง ผู้ดูแลและจัดการให้เช่าที่ดินหรืออาคารซึ่งเป็นทรัพย์สินของวัด (วัดที่มีพระสงฆ์และวัดร้างรวมทั้งศาสนสมบัติกลาง) ซึ่งได้แก่เจ้าอาวาส หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส กรมการศาสนา และศึกษาธิการจังหวัดหรือศึกษาธิการอำเภอ

ผู้เช่าประโยชน์ หมายถึง บุคคล นิติบุคคล หรือส่วนราชการที่เช่าที่ดิน และหรืออาคารที่เป็นศาสนสมบัติ

ไวยาวัจกร หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัต (ค่าอาหารที่ถวายแก่พระภิกษุสามเณรเป็นประจำ) และมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ